

พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกับการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน
Dynamics of savings for production group network with people
and sustainable communities development.

รศ. ดร.วันชัย ธรรมสังจักร¹ และอัสวลิษฐ์ ราชพลสิทธิ์²

Assoc. Prof. Wanchai Dhammasaccakarn, Ph.D.³ and Atsawaluk Ratchapolsit⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัต และบทบาทการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบเรื่องเล่า (narrative approach) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (key informants) จำนวน 7 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non observation participation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา มีการดำเนินงานมายาวนาน สามารถจำแนกออกเป็น 5 ยุค ประกอบด้วย ยุคการก่อเกิดเครือข่าย จุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับตำบล (พ.ศ. 2517-2531) ยุคชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จุดร้อยเรียงสมาชิกเครือข่ายในภาพรวมของจังหวัดสงขลา กับวิกฤตปัญหาเศรษฐกิจไทย (พ.ศ. 2532-2541) ยุคสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ฯ แนวคิดการดำเนินงานเครือข่ายแบบ “top-down” กับนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (พ.ศ. 2542-2545) ยุคกองทุนกลางมิติแห่งการสร้างสายใยเชื่อมต่อเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนฐานรากภาคประชาชน (พ.ศ. 2546-2553) และยุคสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา “เชื่อมคน ร้อยเงิน สาน

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาสวัสดิศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

² อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนสตูล

³ Lecturer at Department of Educational Foundation Faculty of Liberal Arts Prince of Songkla University. Hatthayai Campus, Thailand

⁴ Special instructor at Satun Community College, Thailand

E-mail : dh_wanchai@yahoo.com, R-Tid-53@hotmail.com

งาน” กับการปลูกสร้างนวัตกรรมทางภูมิปัญญา (พ.ศ.2554-ปัจจุบัน) โดยเครือข่ายจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการเงินทุนชุมชน การจัดการศึกษาทางเลือก และการจัดสวัสดิการ

คำสำคัญ : พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, การพัฒนาคน, ชุมชนยั่งยืน

Abstract

The purpose of this research studied about dynamics and the role of community development of saving for production group in Songkhla by qualitative approach. Research approaches by narrative approach. This research studied from related documents and seven key informants. Data is collected by non observation tactic and in-depth interviews participation. The study found that the saving for pro-duction group network in Songkhla had operated for several years and divided into five ages. First, the establishment of this network (the beginning of Sub-district level network 1974-1988A.D.). Second, gath-er network in Songkhla with critical problems of economy in Thailand (1989-1998 A.D.). Third, the feder-ation of saving groups. Concepts of this produc-tion were top down network and the policy for the vil-lage and urban area fund (1999-2002 A.D.). Fourth, the central fund age with built a network of finance organizations in public community (2003-2010A.D.) and final age was finance association of communities in Songkhla. “Connecting people, Make money, Creating jobs” Supporting the knowledgeable innova-tion (2011- 2017 A.D.). This network was the key role to develop people and sus-tainable community about 3 points: financial management of the community, alternative edu-cation management and wel-fare management.

Keyword : Dynamics of Saving for Production Group, People Development, Sustainable Communities

บทนำ

สภาพปัญหาความยากจนของประชาชนในเขตพื้นที่ชนบท ล้วนมีเหตุปัจจัยที่หลากหลายรูปลักษณะ อันได้แก่ การขาดสิทธิโอกาสในการเข้าถึงการรับบริการด้านการศึกษาที่มีส่วนช่วยเสริมศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนคืออาชีพและรายได้ที่ไม่มีความแน่นอน ความเจ็บป่วยที่เกิดจากระบบสุขภาพร่างกายไม่มีความแข็งแรงสมบูรณ์ รวมถึงความยากจนที่เกิดจากพฤติกรรมอันเป็นค่านิยมแห่งความเกียจคร้าน เป็นที่มาของปัญหาแห่งความยากจน (สุเทพ สุวีรางกูร, 2551, น.71-77) ทั้งนี้ในส่วนของนโยบายรัฐชาติไทยภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้สร้างความเลื่อมล้ำอันเป็นการกระจุกตัวของการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีอยู่เฉพาะในเขตพื้นที่เมืองและไม่สามารถกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนในเขตพื้นที่แถบชนบทได้ (อาแว มะแสด, 2553, น.3) รวมถึงการขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ ด้วยระบบเงื่อนไขข้อจำกัดที่ประชาชนในเขตพื้นที่ชนบทไม่สามารถตอบสนองกฎกติกาของแหล่งเงินทุนได้ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนในเขตพื้นที่ชนบทจะมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพที่ไม่มีความมั่นคง มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดคุณสมบัติและความน่าเชื่อถือ (สววัฒน์ คงแป้น, 2547, น.222)

ความทุกข์ยากเดือนร้อนของประชาชนในเขตพื้นที่ชนบท และระบบโครงสร้างทางสังคมไทยอันมีความเลื่อมล้ำ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 ที่ประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก จนกระทั่งปี พ.ศ.2517 รวมระยะเวลาได้ 13 ปี ซึ่งเป็นบทเรียนที่ประชาชนและรัฐร่วมกันทบทวนซึ่งเป็นตัวผลักดันให้ประชาชนได้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือกันเองภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชน ภายใต้กรอบคิดการดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กรมการพัฒนาชุมชน, 2554, น.1) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้อย่างสะดวก ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดความเลื่อมล้ำและการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนฐานรากที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ เนื่องจากการขาดหลักทรัพย์ในการค้ำประกัน เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีรายได้ที่แน่นอน เหล่านี้จึงเป็นที่มาของการรวมกลุ่มขึ้นระหว่างสมาชิกด้วยกันภายในชุมชนและมีการแลกเปลี่ยน

หมุนเวียนเงินระหว่างสมาชิกผู้มีความเดือดร้อน และสมาชิกที่ไม่มีความเดือดร้อน เป็นการเกื้อหนุนระหว่างกันของสมาชิก อันเป็นการนาระบบคุณค่าเดิมที่เคยปรากฏอยู่ในสังคมไทยสมัยอดีต มาบูรณาการร่วมกับแนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม ผ่านการรวมกลุ่มซึ่งเป็นการส่งเสริมความรักความสามัคคีในหมู่สมาชิก ให้เกิดความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจระหว่างกัน ทำให้สมาชิกได้รู้จักการประหยัลดออม อีกทั้งยังเป็นการฝึกความมีระเบียบวินัยภายในตนเองของสมาชิก รวมถึงการมีส่วนร่วมเรียนรู้หลักการดำเนินงานตามระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นการพัฒนาคน มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา (ปัทมา น้อยสินธุ์, 2546, น.1) นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่ผ่านมา กว่า 40 ปีบนเส้นทางการทำงานของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนสายนี้ สามารถพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิกและคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอันเนื่องมาจากการมีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่าย สะดวก สามารถกู้เงินได้ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ รวมถึงการพัฒนากองทุนสวัสดิการเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงของชีวิตที่ทางกลุ่มองค์กรได้สร้างขึ้น อีกทั้งการก่อเกิดระบอบวัฒนธรรมใหม่ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมของชุมชนกับแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก ที่เป็นผลมาจากการทำกิจกรรมทางการเงินของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน (ชนพัต ปลอดคง และวันชัย ธรรมสักการ, 2556, น.65-73)

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความโดดเด่นในเรื่องการดำเนินงานด้านกลุ่มออมทรัพย์ ที่มีการก่อตั้งขึ้นมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2520 หลายกลุ่มค่อยๆ เติบโตมาจนถึงปัจจุบัน หลายกลุ่มได้ล้มเลิกไป หลายกลุ่มล้มไปแล้วลุกขึ้นมาและดำเนินการอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมจากภาครัฐ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ได้ขอความร่วมมือแกนนำคนสำคัญในชุมชน ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมด้านกลุ่มออมทรัพย์ อาทิเช่น ครูชบ ยอดแก้ว นายลักย์ หนูประดิษฐ์ นายเคล้า แก้วเพชร และนายอัมพร ด่วงปาน เป็นวิทยากรประจำจังหวัด เผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์เกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนเข้มแข็ง (เสรี พงษ์พิศ, 2548, น.80-81) ซึ่งหนึ่งในผู้นำที่มีความโดดเด่นหนึ่งในสี่ท่านที่กล่าวมานี้ คือ ครูชบ ยอดแก้ว อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านน้ำขาว เจ้าของแนวคิดกลุ่มสังจะ

ออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต (สัจจะลดรายจ่ายวันละบาท) โดยท่านได้ริเริ่มทดลองทำกับกลุ่มเด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านน้ำขาว อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ด้วยวิธีการให้เด็กนักเรียนนำเงินรายได้จากการปลูกผักและการเลี้ยงไก่ไขมาฝากที่โรงเรียน วันละ 1 บาท เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันของเด็กนักเรียน นอกจากนี้แล้วยังเป็นการสร้างสวัสดิการเงินกู้ให้แก่ครูในโรงเรียน โดยการคิดอัตราดอกเบี้ยจากครูผู้ยืมนำมาเป็นเงินปันผลสำหรับเด็กนักเรียน และการนำเงินหมุนเวียนมาใช้จ่ายในการประกอบอาหารมื้อกลางวัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2525 จนประสบความสำเร็จ และได้ขยายแนวคิดออกสู่ชุมชน ตั้งแต่ปลายปี 2525 เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีการจัดสวัสดิการให้สมาชิก จนเป็นที่ยอมรับของสังคม และได้ขยายแนวคิดไปทั่วประเทศ (พิทยา บุชรรัตน์, 2540, น.103-105)

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง โดยบางกลุ่มสามารถจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ในขณะที่บางกลุ่มก็ยังไม่สามารถจัดสวัสดิการให้สมาชิกได้ กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการออมและการกู้เงินเป็นหลัก ซึ่งยังไม่บรรลุเป้าหมายของกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีจำนวนกว่า 600 กลุ่ม ในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา (สุกัญญา โลจนากวิวัฒน์ และคณะ. 2557: 15-16) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2554 ครูชวยอดแก้ว ได้ปรึกษาหารือกับลูกศิษย์ที่ทำกลุ่มออมทรัพย์ที่มีสวัสดิการ จำนวน 48 กลุ่ม ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 10,772 คน เพื่อยกระดับการดำเนินงานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ฯ ที่มีสวัสดิการ เป็นสมาคมการเงินชุมชนสงขลา และเป็นความภาคภูมิใจของภาคประชาชนที่สามารถจดทะเบียนเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา แห่งแรกของประเทศไทย เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2554 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ส่งเสริมการรวมกลุ่มขององค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชน กับองค์กรการเงินชุมชน 3) สนับสนุนกิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนสัจจะวันละ 1 บาท ทำกองทุนเพื่อการผลิตตำบล/เทศบาล 4) ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ และ 5) ไม่ดำเนินการใดๆเกี่ยวกับขบถาบายทุกประเภท และการแสวงหาผลกำไรมาแบ่งปันกัน โดยมีคณะกรรมการบริหารสมาคมฯ จำนวน 17

คน จาก 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา และได้ริเริ่มการทดลองแนวคิด ตลาดการเงินชุมชน สงขลา เพื่อแลกเปลี่ยนเงินฝากพิเศษกันเองข้ามกลุ่มที่อยู่ในเครือข่ายสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา จำนวน 5 ราย รวมวงเงิน 13 ล้านบาท ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ ที่ก้าวข้ามมิติการกู้เงินของภาคประชาชน (สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์ และคณะ, 2557, น.15-16) และในวันที่ 27 ของทุกเดือนจะมีการประชุมเครือข่าย เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับ สภาพปัญหา การดำเนินงาน วิธีการจัดการทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ในการสร้างแนวทางการพัฒนา หรือ พื้นฟูสภาพการดำเนินงานกลุ่มให้มีความเข้มแข็งของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ฉะนั้นการศึกษาในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาพลวัต และบทบาทการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยการแบ่งยุคสมัยตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบเรื่องเล่า (narrative approach) ซึ่งมีรากฐานความคิดมาจากกระบวนทัศน์สร้างสรรคนิยม (constructivism) (Tashakkori; Abbas and Ted-die; Charles, 1998, p.22-23) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documents study) และการศึกษาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive selection) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามปัจจัยที่ต้องการศึกษา และการเลือกด้วยความสมัครใจเป็นคนให้ข้อมูล (key informants) จำนวน 7 คน มีการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน ทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (documents study) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

(observation participation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ตั้งประเด็นคำถามการวิจัย 2) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 3) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้น 4) ออกแบบกระบวนการวิจัย 5) ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล 6) ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 7) วิเคราะห์ข้อมูล โดยการจำแนกข้อมูลออกเป็นประเด็น ตีความข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Creswell; John, 2003, pp.190-195) ใช้ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2557 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2559

ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัต และบทบาทการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา ผลการศึกษพบว่า พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลาสามารถจำแนกออกเป็น 5 ยุค โดยเครือข่ายจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการเงินทุนชุมชน การจัดการศึกษาทางเลือก และการจัดสวัสดิการ ดังนี้

1. พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา

1.1. ยุคแรก ยุคการก่อเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในระดับตำบล (ปี พ.ศ.2517-2532)

“...คือเริ่มแรกนั้นกลุ่มออมทรัพย์เป็นแนวคิดที่ ดร.ยุวัฒน์แกคึดตั้งขึ้นในพื้นที่เมืองในกรุงเทพฯ เพราะกรมตั้งอยู่ที่นั่นถึงกะทำให้ไม่ได้ทำไม่สำเร็จ กะได้มาตั้งได้ที่จังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดสตูลในปี พ.ศ. 2517...”

(เคล้า แก้วเพชร, สัมภาษณ์วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2558)

กรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย มีบทบาทหน้าที่หลักในการพัฒนาชุมชน กล่าวคือเป็นการสร้างระบบความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นและสังคม จากสภาพปัญหาความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ที่ต้องอาศัยเงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อการอุปโภคบริโภค ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ที่ปิดกั้นโอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ ของประชาชนในเขต

พื้นที่ชนบท ซึ่งมีอาชีพที่ไม่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอน และจากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงเป็นที่มาของแนวคิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้การนำของ นายยุวัฒน์ วุฒิเมธี อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน โดยมีการทดลองครั้งแรกในเขตพื้นที่เมืองหลวงคือ กรุงเทพมหานคร แต่การทดลองในครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จ และด้วยความพยายามของเจ้าหน้าที่ จึงได้นำแนวคิดไปทดลองใช้ที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอลงทุ่ง จังหวัดสตูล ซึ่งเป็นการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้สำเร็จเกิดในสองพื้นที่ เมื่อปี พ.ศ.2517

เมื่อแนวคิดดังกล่าวประสบความสำเร็จ กิจกรรมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจึงเป็นนโยบายหลักของกรมการพัฒนาชุมชนในยุคนั้นนั้น ทุกจังหวัดทุกพื้นที่ เขตอำเภอตำบล ชุมชนจะต้องมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เป็นผู้สนับสนุนการจัดตั้ง เช่นเดียวกับกับสงขลา เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 ที่มีการสื่อสารสร้างความเข้าใจถึงแนวทางการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตแก่ประชาชนในพื้นที่ชุมชนของจังหวัดสงขลา เจ้าหน้าที่ใช้ระยะเวลาการดำเนินการรวมสองปีเศษในการเผยแพร่แนวคิด และได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตแห่งแรกของจังหวัดสงขลาในปี พ.ศ.2519 ณ ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ โดยมีนายพริ้ม นันทรรัตน์ เป็นประธานกลุ่มในสมัยนั้น “...หลายคนเข้าใจผิดว่ากลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นกลุ่มแรกของสงขลาคือกลุ่มของลุงลักษ์ที่บ้านคลองหะที่จริงไม่ใช่กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแรกของสงขลาคือกลุ่มบ้านพรุตั้งขึ้นเมื่อปี 2519 มีนายพริ้ม นันทรรัตน์เป็นประธาน...” (เคล้า แก้วเพชร, สัมภาษณ์วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2558) ต่อมาในปี พ.ศ.2520 ได้จัดตั้งขึ้นอีกหนึ่งกลุ่มที่บ้านคลองหะ หมู่ที่ 5 ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งมีนายลักษ์ หนูประดิษฐ์ เป็นแกนนำกลุ่มคนสำคัญ

เมื่อบ้านคลองหะได้ก่อเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นกลุ่มนำร่องกลุ่มที่สองของการดำเนินงานในยุคนั้นและเป็นกลุ่มที่มีความโดดเด่น ได้ส่งผลให้คณะเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้ดำเนินงาน และคณะแกนนำชุมชนทั้งภายในและภายนอกจังหวัด เดินทางมาศึกษาดูงานยังกลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองหะ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ในช่วงแรก ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นรูปธรรมที่

ชัดเจนเท่าไรนัก และต่อมาในภายหลังการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนร่วมกับแกนนำชุมชนของแต่ละพื้นที่ได้รับแรงค์ ชักชวนสมาชิกผู้เข้าร่วมอุดมการณ์กลุ่มออมทรัพย์ฯ (ลักษ์ หนูประดิษฐ์, สัมภาษณ์วันที่ 14 เมษายน 2558) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น ณ บ้านนาหว้า อำเภोजะนะ ภายใต้การนำของนายเคล้า แก้วเพชร และในปี พ.ศ.2523 ก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสวัสดิการตำบลคลองเปิยะ อำเภोजะนะ ได้สำเร็จเช่นเดียวกัน (อำพร ด้วงปาน, สัมภาษณ์วันที่ 23 เมษายน 2558) ะยะนี้เป็นช่วงของการขยายแนวคิดที่แพร่กระจายตัวไปยังพื้นที่ของชุมชนจังหวัดสงขลา ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง และในปี พ.ศ.2525 ก็ถือว่าเป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่งของจังหวัดสงขลาอันเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้แนวคิดของครูชบ ยอดแก้ว ที่ได้ปรับปรุงวิธีคิดของกรมการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับความต้องการของคนในชุมชน รวมถึงการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ได้จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตบ้านน้ำขาว อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา (สุวัฒน์ คงแป้น, 2547, น.226)

ระหว่างการทำนงานเผยแพร่นแนวคิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในช่วงนี้ มีบางพื้นที่สามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้สำเร็จและมีบางส่วนของพื้นที่ไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้สำเร็จ คืออยู่ในระหว่างการทำนงานการ ซึ่งช่วงนี้ก็ถือว่าเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งของพื้นที่ ที่สามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ได้สำเร็จ เริ่มการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ในระดับตำบลขึ้น โดยมีการใช้ชื่อเครือข่ายนั้นว่า “ชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบล” ซึ่งเป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การดำเนินงานของคณะแกนนำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตภายในตำบลของแต่ละพื้นที่จังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ.2531-2532 (ณรงค์ คงมาก และคณะ, 2547, น.16)

โดยสรุปในยุคแรกจะเป็นการเผยแพร่นแนวคิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในพื้นที่จังหวัดสงขลา ในระยะดังกล่าวนี้เป็นช่วงของการเริ่มต้นสร้างเครือข่ายอย่างไม่เป็น

ทางการของกลุ่มแกนนำเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และเริ่มมีการก่อตั้งเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในระดับตำบลขึ้น

1.2. ยุคที่สอง ยุคชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จุตร้อยเรียงสมาชิกเครือข่ายในภาพรวมของจังหวัดสงขลา กับวิกฤตปัญหาเศรษฐกิจไทย (ปี พ.ศ.2532-2542)

ภายหลังการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้ระยะหนึ่ง นับจากปี พ.ศ. 2532 คณะแกนนำผู้ดำเนินงานของแต่ละกลุ่มได้เรียนรู้หลักสูตรการบริหารจัดการองค์กรผ่านกลุ่มออมทรัพย์ฯ รวมถึงการได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและคณะทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ของพื้นที่ชุมชนต่างๆ เหล่านี้ จึงเป็นการจุดประกายทางความคิดของบรรดาเหล่าแกนนำการทำงานกลุ่มออมทรัพย์ฯ ในเขตพื้นที่อำเภอจะนะ ซึ่งมีครูชบ ยอดแก้ว นายเคล้า แก้วเพชร และนายอัมพร ดั่งปาน เป็นแกนนำคณะทำงานคนสำคัญ ริเริ่มแนวคิดชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในระดับอำเภอ ซึ่งประกอบด้วย (1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลคลองเปียะ (2) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า (3) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านไม้แก่น และ (4) กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว โดยมีนายเคล้า แก้วเพชร เป็นประธานชมรม “...วันนั้นเขาประชุมกันกะมีน้องอำพร อาจารย์ชบ นะแล้วกะคนอื่น ๆ แต่ลุงนั้นไม่ได้ไป ถึงเขาหลงไปหลงมากะได้ข้อสรุปลงมติตกลงกันว่าให้ลุงเป็นประธาน...” (เคล้า แก้วเพชร, สัมภาษณ์ วันที่ 19-20 กุมภาพันธ์ 2558) และได้มีการจัดเวทีประชุมเพื่อการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานภายในอำเภอจะนะ รวมถึงการนำเงินสัจจะของแต่ละกลุ่มมารวมกันในรูปแบบของการฝากและมีการปล่อยกู้สำหรับสมาชิกเครือข่ายผู้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงิน ซึ่งเป็นมิติทางวัฒนธรรมอันสะท้อนถึงความเอื้ออาทรระหว่างกันของหมู่สมาชิกผู้เข้าร่วมเครือข่าย

จากกระบวนการที่ตกผลึกของกลุ่มแกนนำในเขตพื้นที่อำเภอจะนะซึ่งผ่านการลองผิดลองถูก อันเป็นการบ่มเพาะ ก่อความรู้และประสบการณ์ในหลากหลายด้านของกระบวนการทำงาน กลั่นกรองออกมาในรูปแบบดังกล่าวในข้างต้น นับว่าเป็นการสร้างคุณูปการแก่มวลสมาชิกเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลาเป็นอย่างดี

ยิ่ง เนื่องด้วยวิธีคิดดังกล่าว ได้นำไปสู่การขยายต่อในภายหลัง จากที่มีการริเริ่มดำเนินการภายในพื้นที่อำเภอจะนะ ออกสู่พื้นที่ชุมชนต่างๆของทุกอำเภอในจังหวัดสงขลา นับตั้งแต่มีการริเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ.2532 จนถึงสุดลงเมื่อปี 2538 ที่มีการจัดตั้งชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับอำเภอได้ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ของจังหวัดสงขลา และได้มีการจัดตั้งเป็นชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในระดับจังหวัด ด้วยรูปแบบการดำเนินงานที่ไม่แตกต่างไปจากการดำเนินงานภายในระดับอำเภอ แต่ได้ถูกยกระดับขึ้นมาอยู่ในรูปแบบของจังหวัดและมีนายเกล้า แก้วเพชร เป็นประธานชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลาในสมัยแรก (ณรงค์ คงมาก และคณะ, 2547, น.16)

ในขณะที่กิจกรรมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้ขยายตัวการดำเนินกิจกรรมขึ้นสู่ในระดับจังหวัด ระหว่างปี พ.ศ.2532-2538 ก็เป็นเวลาเดียวกับที่ประเทศ ได้เผชิญวิกฤตการณ์ทางด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่า เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งสร้างความสับสนวุ่นวายแก่ประชาชนชาวไทยอย่างยิ่ง “...ปี 35 เราเห็นตอนนั้นเราเอ๊ยดๆ ไปตอนนั้นพี่มาโทรศัพท์ ไหร่ไม่มี ฟังวิทยุ มาศาลากลาง มาจากบ้านรถทัวร์ไปจากกรุงเทพ พี่ชายพี่ๆ บรรยงค์ถูกจับขณะนั้นฉาบตาย ทหารพาไปตีบปาไปซัง...” (โมกษศักดิ์ ยอดแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 23 เมษายน 2558) ชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มออมทรัพย์ๆ ก็ใช้เวทีเครือข่ายสร้างขวัญกำลังใจซึ่งกันและกันภายในหมู่คณะ นอกเหนือจากนี้ เมื่อปี พ.ศ.2540 ก็เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ ที่ได้สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ ส่งผลให้สถาบันการเงินในระบบหลากหลายสถาบัน ต้องหยุดหรือชะลอการดำเนินกิจการ ในขณะที่ท้องถื่นทางการเงินอีกฟากหนึ่งที่อยู่ในรูปแบบของสถาบันการเงินนอกระบบ จัดตั้งขึ้นภายใต้การจัดการตนเองของชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไม่เกิดผลกระทบแต่อย่างใด หรืออาจจะมีบ้างแต่อยู่ในระดับที่น้อยมาก และในสถานการณ์เช่นนี้ก็ยังมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ใหม่เพิ่มขึ้นในจังหวัดสงขลาถึง 56 กลุ่ม (ณรงค์ คงมาก และคณะ, 2547, น.16) นับว่าเป็นความโดดเด่นและความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดสงขลาที่ได้แสดงออกซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน และด้วยเหตุปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลให้คณะรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี มีการประชุมหารือและได้ลงมาศึกษาดูงานเพื่อ

ถอดบทเรียนการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา (สรเสรีญ บุญศรีรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2558)

โดยสรุปในยุคที่สองเป็นการขยายเครือข่ายจากพื้นที่ระดับตำบลเป็นเครือข่ายระดับจังหวัดโดยใช้ชื่อเป็นชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา มีการประชุมแลกเปลี่ยนการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลา ในช่วงนี้เป็นระยะการขยายตัวของเครือข่าย

1.3. ยุคที่สาม ยุคสหพันธกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : แนวคิดการดำเนินงานเครือข่ายแบบ “top-down” กับนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ปี พ.ศ. 2542-2546)

เหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้ มีการจัดตั้งสหพันธกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอำเภอ โดย นายสวัสดิ์ สัจจากุล อดีตพัฒนาการจังหวัดสงขลา เป็นผู้ส่งเสริม และเปลี่ยนชื่อจากชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอำเภอมาเป็น “สหพันธกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอำเภอ” ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2542 (ณรงค์ คงมาก และคณะ, 2547, น.16) มีการออกข้อบังคับสหพันธกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา พ.ศ.2542 ในข้อบังคับข้อ 3 (2) ระบุชัดเจนว่า สมาชิกสหพันธ์ฯ จังหวัดสงขลา หมายถึง “สหพันธ์ฯ ระดับอำเภอเท่านั้น” ไม่รับสมาชิกที่เป็นองค์กรการเงินชุมชนประเภทอื่น สหพันธ์ฯ จังหวัดสงขลา ดำเนินงานเรื่อยมาภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา ในช่วงนั้นการดำเนินงานของสหพันธ์ฯแต่ละอำเภอ มีพัฒนาการเป็นพี่เลี้ยงหลักทำหน้าที่ควบคุม กำกับการดำเนินงานของสหพันธ์ฯอำเภอ หากอำเภอใดไม่มีเจ้าหน้าที่พัฒนาการประสานงานนัดหมาย การจัดประชุมสหพันธ์ฯอำเภอนั้นก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมดังกล่าวได้ เช่น อำเภอเทพา สะเดา นาทวี เมืองสงขลา กระแสสินธุ์ สิงหนคร สทิงพระ หาดใหญ่ และบางกล่ำ แต่บางอำเภอสามารถจัดตั้งคณะทำงานขึ้นมาได้ด้วยตนเอง เช่น อำเภอสะบ้าย้อย จะนะ รัตภูมิ คลองหอยโข่ง ระโนด ควนเนียง และนาหม่อม

สหพันธ์ฯมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกันของแกนนำสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทุกเดือน ในวันประชุม ตัวแทนกลุ่มจะนำเงินส่วนหนึ่งของกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนทำงานอยู่มาฝากที่สหพันธ์ฯอำเภอ และเมื่อมีเงิน

กองกลางหมุนเวียนก็จะมีการปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกสหพันธ์ ซึ่งมีความต้องการที่จะใช้เงิน กิจกรรมลักษณะนี้ได้สะท้อนถึงการก่อถูกระหว่างกันภายในเครือข่าย “...กะเรื่องเกี่ยวกับการเงิน การบริหารจัดการทุนไหนพวกนี้เรื่อง มันแบบนี้ไปทุกเดือน มีปัญหามันเกิดขึ้นเกี่ยวกับวิกฤติเศรษฐกิจมั้ง เรากะไปพยายามล้วงลึกไปแต่ละกลุ่มการบริหารจัดการตรงนี้...” (สุพล จันทรัมย์, สัมภาษณ์วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558) ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย การติดต่อสื่อสารและการรับรู้ข้อมูลถึงสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมืองการปกครองอันนำมาสู่กระบวนการปรับปรุงพัฒนาระบบการบริหารจัดการเครือข่าย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตให้มีความมั่นคงและยั่งยืนที่สามารถสร้างความอยู่ดีกินดีให้สมาชิกกลุ่มได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่ (จิต เกื้อเหลือ, สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2558)

ต่อมาในปี พ.ศ.2543 รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดนโยบาย “กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” โดยกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา ต้องมีการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น เวลาที่ใช้เพื่อการสนับสนุนกิจกรรมสหพันธ์ฯ ในทุกระดับลดลงอย่างชัดเจน “...กะก่อนที่เขานิยามนโยบายกองทุนหมู่บ้าน กะเขากะพาหมอผมขึ้นไปจัดเวทีระดมสมองถึงผมเห็นแล้วว่าไม่ดีแน่เท่าแต่กลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่กะเดินกันไม่ค่อยตลอดพอตั้งได้ถึงปีบ่เรียบร้อยเลยอย่างที่เขาทำให้คนแตกแยกกันทันทีเจ้าหน้าที่กะไม่มีเวลาพอ...” (ไชนวลแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2558) ประกอบกับผู้นำชุมชนในหลายสหพันธ์ฯ อำเภอยังไม่เข้มแข็งพอ เมื่อไม่มีพี่เลี้ยง ก็ไม่สามารถดำเนินงานด้วยตนเองได้ รวมถึงสหพันธ์ฯ ระดับจังหวัดด้วย จากการตรวจสอบความเคลื่อนไหวทางการเงินพบว่า ในระหว่างปี พ.ศ.2542-2546 มีการนำเงินออกมาจากสหพันธ์ฯ จังหวัด ที่ได้รับมาจากสหพันธ์ฯ อำเภอนำเข้าฝากบัญชีธนาคารออมสิน สาขาอำเภอมืองสงขลา ดังนี้ เมื่อปี พ.ศ.2542 จำนวน 5 ครั้ง ปี พ.ศ.2543 จำนวน 10 ครั้ง ปี พ.ศ.2544 จำนวน 6 ครั้ง ปี พ.ศ.2545 จำนวน 3 ครั้ง และปี พ.ศ.2546 จำนวน 1 ครั้ง ความเคลื่อนไหวทางการเงินกับธนาคารสะท้อนชัดเจนถึงความต้องการประชุมและการออมของสหพันธ์ฯ จังหวัด เพราะเมื่อมีการประชุมจะมีการส่งเงินออม และนำเงินไปฝากธนาคารภายในเดือนนั้นๆ

ด้วย ในปีพ.ศ.2545-2546 ได้รับการบอกเล่าจากแกนนำว่า “...สหพันธ์ฯจังหวัดไม่ได้นัดประชุมติดต่อกันถึง 11 เดือน เพราะเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ไม่ประสานงานนัดหมายการจัดประชุม...” (ณรงค์ คงมาก และคณะ. 2547, น.17) ในขณะที่เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลากล่าวว่า “...กลุ่มแกนนำสหพันธ์ฯยังไม่เข้มแข็งพอที่จะดำเนินการและบริหารสหพันธ์ฯ ได้ด้วยตนเอง จะกล่าวว่า พัฒนาชุมชนไม่ดูแลก็ไม่น่าจะตรงประเด็น เพราะเราต้องการให้เครือข่ายฯขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยตนเองเช่นกัน...” (ณรงค์ คงมาก และคณะ, 2547, น.17)

โดยสรุปในระยะดังกล่าวนี้นี้เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของเครือข่ายจากเดิมที่มีความเป็นอิสระซึ่งมีชาวบ้านเป็นผู้คิดและขับเคลื่อนงาน แต่ในระยะดังกล่าวนี้นี้ทางภาคส่วนราชการได้มีนโยบายการควบคุมการดำเนินงานดังกล่าวโดยมีการปรับชื่อเครือข่ายจากเดิมที่เป็นชมรมฯมาเป็นสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์จังหวัดสงขลา และเป็นช่วงที่กิจกรรมเครือข่ายซบเซาลง

1.4. ยุคที่สี่ ยุคกองทุนกลาง : มิติแห่งการสร้างสายใยเชื่อมต่อเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนฐานรากภาคประชาชน กับการฟื้นฟูเครือข่ายสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ (2546-2554)

ผู้แทนสหพันธ์ฯจังหวัดสงขลาหลายคน เข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ประสานงานองค์กรภาคประชาชนสงขลา (ศปส.) ภายใต้การสนับสนุนของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา (NGO) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) (สุพล จันทรงย. สัมภาษณ์วันที่ 16 กรกฎาคม 2558) จึงเกิดประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา ด้านองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนระดับภาคและระดับชาติ โดยมีผู้แทนสหพันธ์ฯ เข้าไปเป็นคณะทำงาน โดยปราชญ์ชาวบ้านคนสำคัญจากจังหวัดสงขลา คือ “ดร.ครูชบ ยอดแก้ว” เป็นแกนนำด้วยท่านหนึ่ง จากการขับเคลื่อนงานของคณะกรรมการทำงานยุทธศาสตร์องค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนระดับภาคได้ ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนกลางระดับจังหวัด เป็นหนึ่งในทิศทางการขับเคลื่อนของขบวนการองค์กรการเงินชุมชนในภาคใต้ คณะทำงานของ ศปส. ซึ่งมีแกนนำจากสมาชิกสหพันธ์ฯทั้งในอดีตและปัจจุบันขณะนั้นร่วมอยู่ด้วย จึงมีความคิดเห็นร่วมกันในช่วงปลายปี พ.ศ.2546 โดยประเมิน

สถานการณ์ว่า สหพันธ์ที่อยู่ในสภาพที่อ่อนแอ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการหยุดการดำเนินงานมานานนับปี อย่างไรก็ตาม ยังมีทุนบางส่วนเหลืออยู่ อีกทั้ง สมาชิกสหพันธ์ฯหลายอำเภอก็อยู่ในขบวนการของ ศปส. หากปรับเปลี่ยนสหพันธ์เป็นกองทุนกลาง น่าจะมีความเหมาะสมกว่า เพราะจะเป็นการขยายฐานสมาชิก เนื่องจากไม่จำกัดเพียงกลุ่มอมทรัพย์เพื่อการผลิตเท่านั้น ประกอบกับผู้นำอาวุโสหลายคน มีความเห็นว่า ในอนาคตเมื่อการสะสมทุนภายในกลุ่ม/เครือข่ายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น แทนที่จะนำเงินทุนไปฝากธนาคารพาณิชย์ อย่างที่แต่ละกลุ่มดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ก็นำมารวมกันเป็นกองทุนกลาง หากจำเป็นต้องแลกเปลี่ยน/กู้ยืมเงินทุนระหว่างกลุ่ม/เครือข่าย หรือต้องใช้ทุนสนับสนุนจากภายนอก ทั้งในรูปแบบเงินสินเชื่อและเงินสนับสนุน ความเข้มแข็งของขบวนการพัฒนาชุมชนสงขลา การมีองค์กรกลางที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง เป็นตัวประสาน เป็นตัวควบคุม กำกับ และสร้างความเชื่อมั่นในขบวนการองค์กรการเงินชุมชนสงขลา ฐานความคิดนี้จึงเป็นตัวผลักดันให้เกิดกองทุนกลางจังหวัดสงขลาขึ้น ซึ่งมีเป้าหมายการดำเนินงาน 5 ประการ ดังนี้ ประการแรก เพื่อใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์การพัฒนาสังคม ความรู้และประสบการณ์การบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ประการที่สอง เพื่อพัฒนาเป็นสถาบันการเงินชุมชนระดับจังหวัดที่มั่นคง ทำหน้าที่ให้บริการแก่สมาชิกทั้งทุนภายในจากขบวนการองค์กรการเงินชุมชน สมาชิกกองทุนกลาง และแสวงหาทุนจากสถาบันการเงินภายนอก หากทุนในขบวนการชุมชนไม่เพียงพอ ประการที่สาม เพื่อขยายฐานสมาชิกกองทุนกลางจังหวัดสงขลาให้กว้างมากขึ้น ครอบคลุมองค์กรทุกประเภทในจังหวัด ที่มีกิจกรรมด้านการเงินและวิสาหกิจชุมชน ประการที่สี่ เพื่อบูรณาการเงินทุนในการแก้ไขปัญหาทางสังคมและความยากจน โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกกองทุนกลางเข้าถึงแหล่งทุนและสามารถใช้ทุนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ ประการที่ห้า เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกกองทุนกลางขยายกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวสมาชิก อย่างครบวงจรตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยการร่วมกันพัฒนาสวัสดิการชุมชน (ณรงค์ คงมา และคณะ, 2547, น.24)

ภายหลังการตกผลึกทางความคิดของกลุ่มแกนนำ จึงได้ออกเป็นนโยบายกลาง ในภาพรวมของจังหวัด ตัวแทนแกนนำได้มีการดำเนินการขับเคลื่อนงานเครือข่ายในระดับ พื้นที่ ทั้งทั้งจังหวัดสงขลา และมีการนัดหมายการประชุม สรุปผลการดำเนินงานในทุก วันที่ 27 ของทุกเดือน จนกระทั่งปลายปี พ.ศ.2548 กลุ่มแกนนำได้ขอค้นพบจากการสรุป บทเรียนการทำงานมานานกว่า 2 ปี แนวทางการดำเนินงานดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ และได้กลับมาฟื้นฟูเครือข่ายสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์อีกครั้งหนึ่ง (สรรเสรี บุญศรีรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 11 กรกฎาคม 2558) ระหว่างนี้แกนนำก็ได้ดำเนินกิจกรรมรูปแบบเดิมดังที่สหพันธ์ได้ทำอยู่แล้ว คือ การจัดประชุมและการรับฝากเงินออมประจำเดือน จนมาถึงปลายปี พ.ศ.2552 แกนนำได้เกิดแนวคิดเรื่องการจัดตั้งสมาคม ขณะแต่ก็ยังจัดตั้งไม่ได้ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวเกิดความขัดแย้งกับแนวคิดของระบบราชการ ประกอบกับความไม่เอื้ออำนวยของสถานที่ในการประชุมประจำเดือน จนปี พ.ศ.2553 คณะแกนนำได้ย้ายสถานที่การประชุมมาที่ มูลนิธิ ดร.ครูชบ-ปราณี ยอดแก้ว จนถึงปัจจุบัน (สุพล จันทรัมย์, สัมภาษณ์วันที่ 16 กรกฎาคม 2558)

โดยสรุปยุคนี้เป็นช่วงที่เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา พยายามฟื้นฟูกิจกรรมการดำเนินงานต่อจากสหพันธ์ฯ และมีการจัดตั้งสำนักงานที่เป็น ของชาวบ้านเอง ทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนชื่อจากเดิมที่เรียกว่าสหพันธ์มาเป็นกองทุนกลาง จังหวัดสงขลา และมีการเปิดรับสมาชิกที่ดำเนินกิจกรรมทางการเงินของชุมชนเข้าร่วม เครือข่าย ซึ่งเดิมที่จะมีเฉพาะแค่กลุ่มออมทรัพย์เพียงอย่างเดียว

1.5. ยุคที่ห้า ยุคสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา : “เชื่อมคน ร้อยเงิน สถานงาน” กับการปลูกสร้างนวัตกรรมทางภูมิปัญญา (2554-ปัจจุบัน)

สมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลาตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2554 ซึ่งพัฒนามาจาก สหพันธ์ฯ และกองทุนกลาสนั่นเอง ในทุกวันที่ 27 ของเดือนจะมีการจัดประชุมเพื่อการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวการดำเนินงานของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็นตัวแทนของ สหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา ในเวทีมีการรายงานผลการ ดำเนินงาน สถานการณ์ของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการรับทราบถึงข้อมูลของเครือข่ายในแต่ละ พื้นที่ และหลังจากมีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานในระดับจังหวัดเสร็จ ตัวแทน

ของสหพันธ์อำเภอที่ทำหน้าที่ลงไปกระจายข้อมูลที่ได้จากการเข้าร่วมการประชุม ซึ่งในแต่ละอำเภอจะมีการจัดประชุมสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ขึ้นทุกเดือน เพื่อการเปิดโอกาสให้เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ได้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลการทำงาน (ไมกซ์คัทดี้ ยอดแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 23 เมษายน 2558) และทุกปีสมาชิกเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ สมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลาจะต้องจ่ายเงินสหทบการดำเนินกิจกรรมคนละ 12 บาท และทางสมาคมจะคืนเงินกลับไปยังสหพันธ์อำเภอเพื่อดำเนินการจัดกิจกรรม รวมถึงสมาคมมีการจัดสวัสดิการเบี้ยเลี้ยงแก่นางจากตัวแทนอำเภอผู้เข้าร่วมประชุม และสมาคมยังมีการจัดตลาดการเงินชุมชนซึ่งเป็นการหมุนเวียนเงินจากสมาชิกผู้เข้าร่วมเครือข่ายซึ่งเป็นการรับฝากเงินข้ามกลุ่ม กล่าวคือ หากกลุ่มองค์กรการเงินในเครือข่ายสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา กลุ่มใดมีเงินที่มากพอและยังไม่มีวิธีการสร้างมูลค่าเพิ่มภายในกลุ่ม นอกเหนือการปล่อยกู้และจัดสวัสดิการภายในกลุ่มแล้ว ก็จะมีการนำเงินไปฝากกลุ่มอื่น ซึ่งกำลังทดลองอยู่ที่กลุ่มออมทรัพย์ทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีการรับฝากจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้นำสงขลา จำนวน 3,000,000 บาท กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน 4,000,000 บาท กองทุน ดร.ครูชบ-ปราณี ยอดแก้ว 3,000,000 บาท และกลุ่มบ้านนาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่มีการรับฝากจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้นำจังหวัดสงขลา จำนวน 2,000,000 บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้นจำนวน 12,000,000 บาท (บันทึกการประชุมคณะกรรมการบริหารการสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา, เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2558, น.13)

โดยสรุปในยุคนี้นี้เครือข่ายได้มีการพัฒนากิจกรรมและจัดตั้งเป็นสมาคมซึ่งมีกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน เพื่อรองรับการพัฒนาควบคู่ไปกับการดำเนินงานของภาครัฐ และแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือต่อการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลา

2. บทบาทเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลากับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2.1. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการเงินทุนชุมชนสงขลา พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา มีการบริหารจัดการเงินทุนชุมชนโดยใช้กลไกของตลาดการเงินชุมชน ซึ่งใช้ชื่อว่า “ตลาดการเงินชุมชนสงขลา” เป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเงินฝากข้ามกลุ่ม และจะมีสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลาเป็นองค์กรกลางที่คอยประสานงาน และทำหน้าที่เป็นผู้จัดการปัญหาหากเกิดข้อผิดพลาดระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมการหมุนเวียนเงินทุนชุมชน ทั้งนี้จากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ผ่านมาพบว่า ชาวบ้านเป็นผู้เสียเปรียบในเชิงกลยุทธ์การทำงาน แก่สถาบันการเงินกระแสหลัก เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์เป็นเพียงกลุ่มผู้เก็บรวบรวมเงินทุนเพื่อนำส่งให้แก่สถาบันการเงินกระแสหลัก บางกลุ่มมีเงินทุนปริมาณมาก แต่ไม่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์และมีความคุ้มค่าอย่างสูงสุด และในขณะเดียวกันกับบางกลุ่มที่มีปริมาณเงินที่น้อยแต่กลุ่มมีความต้องการเงินที่สูง จึงต้องไปขอกู้กับสถาบันการเงินกระแสหลักเพื่อมาจัดสวัสดิการเงินกู้แก่สมาชิก และกลุ่มก็มีความอ่อนแอลง รวมถึงสถาบันการเงินกระแสหลักได้ดำเนินการสับทรัพยากรออกจากชุมชนโดยที่ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ถูกกระทำและขาดสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับ และด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของกิจกรรมตลาดการเงินชุมชนสงขลา ที่แกนนำเครือข่ายพยายามคิดค้นวิธีการจัดการแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการเงินทุนชุมชน ซึ่งอยู่ในช่วงทดลองดำเนินงานได้ 5 ปี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน

2.2. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับชาวบ้านสงขลา พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา เป็นองค์กรภาคประชาชนที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาคนภายใต้ปรัชญาการจัดการศึกษาทางเลือก ซึ่งครูชบ ยอดแก้ว เป็นผู้ริเริ่มดำเนินงานเป็นบุคคลแรกของเครือข่าย และภายหลังก็จะมีแกนนำเครือข่ายผู้ซึ่งเป็นศิษย์คอยสานงานต่อหลังจากที่ครูชบได้เสียชีวิตลง โดยการทำงานด้วยการปฏิบัติจริง การเข้าร่วมการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการประชุมประจำเดือน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาทักษะ ความรู้

ความสามารถให้ชาวบ้านในจังหวัดสงขลาผู้ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลาได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านผู้เข้าร่วมกระบวนการเครือข่ายจะมีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีภาวะความเป็นผู้นำ มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่มีความแข็งแกร่งอันมีความยากแก่การเข้ามาแทรกแซงทางวัฒนธรรมชุดอื่น และด้วยการจัดการเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้บุคคลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังกรณีแกนนำเครือข่ายซึ่งในอดีตเคยเป็นนักเลงการพนัน แต่พอตนเองได้เข้าร่วมขบวนการและเข้ามาเป็นแกนนำเครือข่ายก็ได้ละเลิกพฤติกรรมดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง

2.3. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดสวัสดิการ พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนประเภทอื่นเข้าด้วยกัน โดยการบริหารจัดการเงินแบบบูรณาการ สังเกตได้จากการจัดตั้งสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา และการทดลองกิจกรรมตลาดการเงินชุมชนสงขลา ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวนี้ก็มีมีความพยายามที่จะเรียกร้องเงินสมทบสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ฯ เช่นเดียวกับที่ครูชบ ยอดแก้วเคยเสนอสวัสดิการรัฐสมทบของกลุ่มสัจจะลดรายวันละ 1 บาท แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวความคิดดังกล่าวนี้ยังอยู่ในช่วงระหว่างการทำนันทที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ณ ปัจจุบันเครือข่ายได้มีการจัดสวัสดิการแก่แกนนำเครือข่าย ได้แก่ สวัสดิการเงินกู้ยืม สวัสดิการค่าอาหารกลางวันสำหรับการประชุมสัมมนา สวัสดิการค่าเบี้ยเลี้ยงสำหรับการประชุมและการเดินทาง นอกจากนี้เครือข่ายยังได้มีการจัดกิจกรรมที่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพแกนนำและสมาชิกเครือข่ายโดยใช้กระบวนการฝึกอบรม สัมมนา และการศึกษาดูงาน และอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวนี้จัดอยู่ในลักษณะของการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา

การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัต และบทบาทการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลาสามารถจำแนกออกเป็น 5 ยุค โดย

เครือข่ายจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการเงินทุนชุมชน การจัดการศึกษาทางเลือก และการจัดสวัสดิการ ดังนี้

1. พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา

1.1. ยุคแรก ยุคการก่อเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในระดับตำบล (ปี พ.ศ.2517-2532) ในช่วงนี้เป็นระยะแรกของการขยายแนวคิดการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และการสร้างเครือข่าย จากการศึกษาพบว่า ประชาชนฐานรากประสบปัญหาความยากจน และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ ประจวบกับการเข้ามาสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ของกรมการพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างชัดเจน เพราะแนวคิดดังกล่าวผ่อนคลายความเดือดร้อนในการใช้จ่ายเงินของคนในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด โดยเป็นการจัดระบบสวัสดิการในมิติของชุมชน อันเกิดจากการบูรณาการระบบคุณค่าเดิมผสมผสานกับหลักคิดในการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของ บำรุง บุญปัญญา (2549, น.24) ที่กล่าวถึง การพัฒนาต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรื้อฟื้นคุณค่าเดิมที่ชุมชนมี มาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน การพัฒนาต้องเน้นการรวมกลุ่มการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555, น.218) สังคมใดที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นอยู่เสมอ นั้นย่อมมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงได้มาก รวมถึงการเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนของคนในสังคม ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และภายหลังจากที่ได้มีการดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ได้ระยะหนึ่ง กลุ่มออมทรัพย์ก็เริ่มมีการเชื่อมโยงเครือข่าย ซึ่งอยู่ในยุคที่สองต่อมา

1.2. ยุคที่สอง ยุคชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จุดร้อยเรียงสมาชิกเครือข่ายในภาพรวมของจังหวัดสงขลา กับวิกฤตปัญหาเศรษฐกิจไทย (ปี พ.ศ.2532-2542) ทั้งนี้ จากประสบการณ์ทำงานของกลุ่มแกนนำก่อให้เกิดชุดความรู้ในหลากหลายมิติที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มและได้มีการก่อรูปขององค์กรขึ้นใหม่ในชุดความรู้ของนิยามคำว่า “เครือข่าย” ซึ่งเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์

ของคณะผู้ทำงานกลุ่มออมทรัพย์ รวมถึงการใช้เครือข่ายเป็นเครื่องมือในการจัดการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ เป้าหมายของเครือข่าย คือ การส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและความร่วมมือระหว่างกลุ่ม (สุพล พะยอมแย้ม, 2556, น.136) และต่อมา

1.3. ยุคที่สาม ยุคสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : แนวคิดการดำเนินงานเครือข่ายแบบ “top-down” กับนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ปี พ.ศ.2542-2546) อันเนื่องมาจากรัฐบาลได้มีนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การดำเนินงานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมานี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการสนับสนุนของภาครัฐ จากเครือข่ายเดิมที่เรียกว่าชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้ปรับเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งมีการกำหนดกติกาบางอย่าง พร้อมกับการเข้ามาส่งเสริมนโยบายการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในขณะนั้น ได้ส่งผลให้การดำเนินงานเครือข่ายต้องหยุดชะงัก เนื่องจากการสนับสนุนของภาครัฐปรับเปลี่ยนไปตามนโยบายของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของประเทศ วะสี (อ้างถึงในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534, น.216) ที่กล่าวว่า “...รัฐ หรือ ระบบราชการจะทำการพัฒนาไม่สำเร็จ เพราะระบบราชการ สร้างมาเพื่อปกครองและควบคุมเพื่อเก็บภาษี เป็นระบบศูนย์รวมอำนาจแนวดิ่ง ระบบราชการไม่เข้าใจชุมชนชนบท รัฐไทยออกกฎระเบียบมากมาย กฎระเบียบเหล่านั้นมันดัดประเทศ เป็นอุปสรรคขวางกั้นความคิดใหม่ๆ ขาดการมีส่วนร่วมและความเป็นประชาธิปไตย...”

1.4. ยุคที่สี่ ยุคกองทุนกลาง : มิติแห่งการสร้างสายใยเชื่อมต่อเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนฐานรากภาคประชาชน กับการฟื้นฟูเครือข่ายสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ (ปี พ.ศ. 2546-2554) ซึ่งเป็นมิติของความพยายาม ในการเชื่อมต่อเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนทุกประเภท เป็นมิติแห่งการฟื้นฟูเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เดิมที่มีอยู่แล้วขึ้นมาใหม่ และกำหนดกติกาใหม่ตามความต้องการของชุมชน ไม่จำกัดสมาชิกผู้เข้าร่วมเครือข่าย หากชุมชนใดมีการดำเนินกิจกรรมทางการเงินในลักษณะของกลุ่ม องค์กรการเงินประเภทต่างๆ เช่น วิสาหกิจชุมชน กลุ่มน้ายาง และอื่นๆที่เกี่ยวกับการเงิน สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายได้ การรื้อฟื้นเครือข่ายนั้นเริ่มด้วยการทบทวนวัตถุประสงค์และกำหนดเป้าหมายของเครือข่ายใหม่ เพื่อนำไปสู่การแสวงหาแนวร่วมพันธมิตรกลุ่มใหม่ๆ แล้ว

ดำเนินการเช่นเดียวกับการก่อตั้งเครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, น.56-57) ต่อมา

1.5. ยุคที่ห้า ยุคสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา : “เชื่อมคน ร้อยเงิน งาน” กับการปลูกสร้างนวัตกรรมทางภูมิปัญญา (ปี พ.ศ.2554-ปัจจุบัน 2558) นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของการสร้างนวัตกรรมทางภูมิปัญญา ทั้งนี้ เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้เปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างของเครือข่าย โดยการยกระดับจากองค์กรเครือข่ายที่ไม่มีกฎหมายรองรับ เป็นองค์กรที่มีกฎหมายรองรับ ด้วยการจัดตั้งสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา และกิจกรรมที่ดำเนินการได้พัฒนาไปจากเดิมนอกเหนือจากการออมเงินและการปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกแล้ว เครือข่ายได้มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะเป็นตลาดการเงินชุมชน โดยมีการรับฝากเงินระหว่างกลุ่ม ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทั้งกลุ่มผู้นำไปฝากและกลุ่มรับฝาก ผ่านองค์กรกลางที่ตั้งขึ้น คือสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา นอกจากนี้ ยังใช้เครือข่ายเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสนอแนะแนวทางการจัดการแก้ไขปัญหาให้แก่สมาชิกผู้เข้าร่วมเครือข่าย โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมา ทั้งนี้ เป้าหมายและประโยชน์ของเครือข่าย คือการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ช่วยให้กลุ่มในชุมชนมีการช่วยเหลือกัน สร้างขวัญกำลังใจและแรงจูงใจในการทำกิจกรรม (สุพล พะยอมแย้ม, 2556, น.136)

2. บทบาทเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลากับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2.1. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการเงินทุนชุมชนสงขลา พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา มีการบริหารจัดการเงินทุนชุมชนโดยใช้กลไกของตลาดการเงินชุมชน ซึ่งใช้ชื่อว่า “ตลาดการเงินชุมชนสงขลา” เป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเงินฝากข้ามกลุ่ม และจะมีสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลาเป็นองค์กรกลางที่คอยประสานงาน และทำหน้าที่เป็นผู้จัดการปัญหาหากเกิดข้อผิดพลาดระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมการหมุนเวียนเงินทุนชุมชน ทั้งนี้จากการดำเนินงานของกลุ่ม

ออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ผ่านมาพบว่า ชาวบ้านเป็นผู้เสียเปรียบในเชิงกลยุทธ์การทำงาน แก่สถาบันการเงินกระแสหลัก เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์เป็นเพียงกลุ่มผู้เก็บรวบรวมเงินทุนเพื่อนำส่งให้แก่สถาบันการเงินกระแสหลัก บางกลุ่มมีเงินทุนปริมาณมาก แต่ไม่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์และมีความคุ้มค่าอย่างสูงสุด และในขณะเดียวกันกับบางกลุ่มที่มีปริมาณเงินที่น้อยแต่กลุ่มมีความต้องการเงินที่สูง จึงต้องไปขอกู้กับสถาบันการเงินกระแสหลักเพื่อมาจัดสวัสดิการการเงินกู้แก่สมาชิก และกลุ่มก็มีความอ่อนแอถึง สถาบันการเงินกระแสหลักได้ดำเนินการสับทรัพยากรออกจากชุมชนโดยที่ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ถูกกระทำและขาดสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับ และด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของกิจกรรมตลาดการเงินชุมชนสงขลา ที่แกนนำเครือข่ายพยายามคิดค้นวิธีการจัดการแก้ไขปัญหา ด้านการบริหารจัดการเงินทุนชุมชน ซึ่งอยู่ในช่วงทดลองดำเนินงานได้ 5 ปี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของ จุฑามาศ ศรีโมรา (2551, น.34-35) กล่าวว่า เป็นการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายเพื่อการบริการ หรือช่วยเหลือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย และเป็น การมุ่งหาผลกำไรเพื่อใช้เป็นทุนในการดำเนินงานของเครือข่าย กิจกรรมที่เครือข่าย ดำเนินการตรวจสอบสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิก การลงทุนดำเนิน กิจกรรมจะทำให้เครือข่ายมีรายได้และสมาชิกของเครือข่ายได้เรียนรู้การดำเนินงาน สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตน เช่น การออม เงิน บริการสินเชื่อ กิจกรรมเชิงธุรกิจ เช่นเดียวกับแนวคิดองค์กรการเงินชุมชนของ สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล (2557, น.15-16) กล่าวว่า องค์กรการเงินระดับ ฐานราก เป็นองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมทางการเงินที่เน้นด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ ประชาชนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมประเพณีและความเชื่อ ในแต่ละท้องถิ่น ธุรกรรมหลักที่ดำเนินงาน ได้แก่ การรับฝากเงิน การให้สินเชื่อ และการ จัดสวัสดิการชุมชน ทั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของอำไพ หรรณารักษ์ (2550, น.6) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน ซึ่งหมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่าง การกระตุ้นความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนทุกคน ทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยมีพื้นฐานความคิดว่า เศรษฐกิจที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนาได้นั้นจำเป็นต้องเป็นเศรษฐกิจในสังคมที่มีรากฐานมั่นคง มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในสังคมสามารถพัฒนาระเบียบวิถีชีวิต ทั้งของตนเองและส่วนรวม ให้ดำรงอยู่ได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกันกับแนวความคิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนของโทวิทท์ กังสนันท์ (2556) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนและชุมชน อันก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี และมีส่วนช่วยให้ผู้คนในชุมชนและสังคมนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.2. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับชาวบ้านสงขลา พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา เป็นองค์กรภาคประชาชนที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาคนภายใต้ปรัชญาการจัดการศึกษาทางเลือก ซึ่งครูชบ ยอดแก้ว เป็นผู้ริเริ่มดำเนินงานเป็นบุคคลแรกของเครือข่าย และภายหลังก็จะมีแกนนำเครือข่ายผู้ซึ่งเป็นศิษย์คอยสานงานต่อหลังจากที่ครูชบได้เสียชีวิตลง โดยการดำเนินงานด้วยการปฏิบัติจริง การเข้าร่วมการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการประชุมประจำเดือน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถให้ชาวบ้านในจังหวัดสงขลาผู้ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลาได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านผู้เข้าร่วมกระบวนการเครือข่ายจะมีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีภาวะความเป็นผู้นำ มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่มีความแข็งแกร่งอันมีความยากแก่การเข้ามาแทรกแซงทางวัฒนธรรมชุดอื่น และด้วยการจัดการเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้บุคคลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังกรณีแกนนำเครือข่ายซึ่งในอดีตเคยเป็นนักเลงการพนัน แต่พอตนเองได้เข้าร่วมขบวนการและเข้ามาเป็นแกนนำเครือข่ายก็ได้ละเลิกพฤติกรรมดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (มปป.) กล่าวว่าการศึกษาทางเลือกเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งต่อขบวนการพัฒนาคนและชุมชนให้มีความ

ยั่งยืน เพราะการศึกษาทางเลือกเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการ และปัญหาของผู้เรียนอย่างแท้จริง มีความเป็นอิสระ สามารถจัดการแก้ไขปัญหให้กับชีวิตได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของวีรเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (มปป.) การศึกษาทางเลือกเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีความความพร้อมสมบูรณ์แบบ สร้างความเป็นอิสระ ปลดปล่อยชีวิตมนุษย์ชาติออกจากระบบทุนนิยม และอำนาจของนายทุน สร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจในระดับฐานราก อันนำไปสู่การจัดการตนเองของคนและชุมชนอย่างยั่งยืน

2.3. บทบาทการพัฒนาชุมชนด้านการจัดสวัสดิการ พบว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนประเภทอื่นเข้าด้วยกัน โดยการบริหารจัดการเงินแบบบูรณาการ สังเกตได้จากการจัดตั้งสมาคม องค์กรการเงินชุมชนสงขลา และการทดลองกิจกรรมตลาดการเงินชุมชนสงขลา ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวนี้ก็มีมีความพยายามที่จะเรียกร้องเงินสมทบสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ฯ เช่นเดียวกับที่ครูขบ ยอดแก้วเคยเสนอสวัสดิการรัฐสมทบของกลุ่มสัจจะลดรายวันละ 1 บาท แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวความคิดดังกล่าวนี้ในช่วงระหว่าง การดำเนินงานที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ณ ปัจจุบันเครือข่ายได้มีการจัดสวัสดิการแก่แกนนำ เครือข่าย ได้แก่ สวัสดิการเงินกู้ยืม สวัสดิการค่าอาหารกลางวันสำหรับการประชุมสัมมนา สวัสดิการค่าเบี้ยเลี้ยงสำหรับการประชุมและการเดินทาง นอกจากนี้เครือข่ายยังได้มีการ จัดกิจกรรมที่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพแกนนำและสมาชิกเครือข่ายโดยการ ใช้กระบวนการฝึกอบรม สัมมนา และการศึกษาดูงาน และอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรม ดังกล่าวนั้นจัดอยู่ในลักษณะของการจัดสวัสดิการด้านการศึกษาซึ่งมีความสอดคล้องกับ แนวคิดเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของกรมการพัฒนาชุมชน, มปป. อ้างถึงใน จุฑามาศ ศรีโมรา (2551, น.32) กล่าวว่า เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดำเนิน กิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มเครือข่ายโดยการจัดสรรผลกำไรประมาณร้อยละ 10 เป็นทุนเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก เพื่อให้กลุ่มเกิดความรัก ความเอื้ออาทร และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น สวัสดิการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาลแก่สมาชิก สวัสดิการ ประกันชีวิตหมู่บ้าน สวัสดิการประกันภัยรถยนต์ ทุนการศึกษา สงเคราะห์คนชรา และ

สวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ ทั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดสวัสดิการชุมชนของ อุทัย ปริญญาสุทธินันท์ (มปป.) กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนเป็นสวัสดิการที่จัดขึ้นโดยชุมชน บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ดังนั้นสวัสดิการชุมชนจึงเป็นการ สร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน ทั้งนี้การจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ฐาน ทุนเดิมของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีหน่วยงานเข้าไปสนับสนุนต่อยอดจาก ฐานทุนเดิมของชุมชนได้ทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนที่กว้างขวางขึ้น เช่น ผลการศึกษาของสิริรัตน์ เกียรติปฐมชัย และสมบุญณ์ เจริญจิระตระกูล (2555, 128-129) พบว่า ระบบสวัสดิการชุมชนภายใต้การดำเนินงานของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนจังหวัด สงขลา หรือที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จักกันในนาม “กองทุนสัจจะวันละบาท” เป็นการดำเนินงาน จัดสวัสดิการของภาคประชาชนที่คำนึงถึงประชาชนที่อยู่นอกระบบและเข้าไม่ถึง สวัสดิการของรัฐ เช่น แรงงานนอกระบบเกษตรกร เป็นต้น โดยมีการจัดสวัสดิการฯ คือ 1) คลอดบุตร 2) เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล 3) เสียชีวิต 4) คนทำงานให้กองทุน 5) คน ด้อยโอกาส 6) สวัสดิการเงินกู้ 7) สวัสดิการเงินฝาก 8) ทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา 9) เบี้ยบานาญซึ่งนับเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาคนและสังคมที่เริ่มดำเนินการในปี 2547 โดย ครูชบ ยอดแก้ว

สรุป

อาจกล่าวได้ว่าพลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา นั้นได้ สะท้อนถึงกลไกการขับเคลื่อนงานพัฒนาระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งพบว่า เจ้าของปัญหาจะสามารถจัดการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด เนื่องจาก เจ้าของปัญหาผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง ที่สุด ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่ภาคประชาชนมีต่อรัฐ โดย ประชาชนมองว่ารัฐมีการบริหารจัดการเงินที่ไม่มีความยุติธรรม ซึ่งสามารถสังเกตได้จาก การจัดสวัสดิการที่รัฐจัดให้ประชาชนกับรัฐจัดให้เจ้าหน้าที่ของตนเองมีความแตกต่างกัน อย่างสิ้นเชิง และกระบวนการของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสงขลา มี ความพยายามที่จัดสร้างความเท่าเทียมและเปิดสิทธิโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าถึงสิทธิ

สวัสดิการทั้งในมิติของเงินทุน การจัดการศึกษา และสวัสดิการด้านต่างๆที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาคน และชุมชนชาวบ้านสงขลาให้มีความเจริญรุ่งเรือง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2552). องค์ความรู้การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (สำหรับเจ้าหน้าที่). สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน (เอกสารอัดสำเนา) โทวิทย กังสนันท์. (2556). ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารการเมืองการปกครอง. 3 (1). 1-17.
- จุฑามาศ ศรีโมรา. (2551). สภาพการจัดกิจกรรมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับอำเภอ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ชนาพร ประธานธรรักษ์. (2547). ความรู้และเจตคติของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดสมุทรสาครที่มีต่อระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). สามทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. สุรินทร์ : โครงการหนังสือดอกตูบป่า.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2554). สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. บริษัท จรัล-สนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- ฤทัยรัตน์ ทองไผ่. (2550). การดำเนินกิจการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเกาะขุน ตำบลทับช้างอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วีรเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (มปป.). การศึกษาทางเลือก : แนวทางที่ท้าทายในการปฏิรูป. (เอกสารอัดสำเนา)

- ศิริวัฒน์ เกียรติธรรม. (2540). การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านฝ้าย ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เม้า จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญา บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล. (2557). คู่มือองค์กรการเงินชุมชน แนวทางการบริหารจัดการองค์การการเงินชุมชน. สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. : กรุงเทพฯ.
- สาวิตรี ศรีปาน. (2552). กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านวังขุมเงิน ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิริรัตน์ เกียรติปฐมชัย และสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล. (2555). ปัญหาการจัดการกองทุน การออมและสวัสดิการชุมชน. วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์ 6 (1): 107-133.
- สุนันทา คณาวงษ์. (2551). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สินเชื่อของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านบ่อมะกรูด อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การ-พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- แสน กิรดินวนันท์ และวรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2558). ความเข้มแข็งของสวัสดิการชุมชน บนอัตลักษณ์ความเป็นจีน กรณีศึกษา ชุมชนโป้แป๊ะ. วารสารการเมืองการปกครอง 5 (2) : 57-71.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (มปป.). เอกสารสาระ หลักการและแนวคิดประสบการณ์ดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็น.เอ.รัตนะเทรตดิ้ง.
- อาแว มะแสะ. (2555). การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่มออมทรัพย์: ทางเลือกในการลด ความเหลื่อมล้ำทางสังคมในชนบทไทย. วารสารพัฒนาสังคม 14 (2): 19-38.
- อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2559). “สวัสดิการชุมชน” ต้องให้มากกว่ารับ. วารสารการ พัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 4 (3), 327-336.

อำไพ หรคุณารักษ์. (2550). ความรู้เพื่อประชาชน ชุด การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ศูนย์แห่งความпенเลิศด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. : นนทบุรี. (เอกสารอัดสำเนา)

Creswell; John W. (2003). 2nd. Ed., Research design: Qualitative, quantitative, and Mixed Methods approach. Thousand Oaks: SAGE, pp. 190-195.

Tashakkori; Abbas and Teddlie; Charles. (1998). Mixed Methodology. Combining qualitative and quantitative approaches. Thousand Oak, London: SAGE, pp. 22-23.